

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده هنر

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته پژوهش هنر

عنوان:

آفرینش هنری در عصر روشنگری :

نظریه ها و کاربردها

استاد راهنما:

دکتر حسینعلی نوذری

استاد مشاور:

دکتر اشرف السادات موسوی لر

نگارش:

سارا منوچهری مقدم

اسفند ۱۳۸۷

چه ره بود این که زد در پرده مطرب

که می رقصند با هم مست و هشیار

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

"من همان سرگشته قوی کوچکم
که در برکه محبت شما بالید"

با سپاس بیکران از راهنمایی های بی دریغ استادان بزرگوار
جناب آقای دکتر نوذری و سرکار خانم دکتر موسوی لر
که در برابر وسعت حضورشان این اثر قطره ای بیش نیست.
با امتنان از بذل توجه استادان ارجمند جناب آقای دکتر سلطانی و سرکار خانم
دکتر رهبرنیا درتقبل داوری این رساله.
با تشکر ازاستادگرامی جناب آقای دکتر دادور ناظر محترم جلسه دفاعیه.
و با بزرگداشت خاطره همه استادان عزیزم از آغاز تحصیل تاکنون
مسیری که من پیمودم طی سالیان هموار شده بود.

چکیده:

این پژوهش با هدف تبیین و توضیح فرآیند آفرینش هنری، شامل نظریه‌ها و کاربرست‌های هنری غرب در عصر روشنگری، و با پرسش از روند تکوین و پیدایش اثر هنری و بنیان‌های نظری حاکم بر پیدایش و تکامل فعالیت هنری در این عصر، ابتدا به تشریح این دوران و ویژگی‌ها و تاثیرات آن بر نظریه و کاربرست هنری پرداخته و سپس مهمترین آراء اندیشمندان این عصر درباره آفرینش هنری (نظریه‌های هنر) و سبک‌ها و قواعد آفرینش هنری در این دوره (کاربرست‌های هنری) را تبیین کرده است.

از نتایج به دست آمده می‌توان به تاثیرات متقابل و تعامل مداوم نظریه‌ها و کاربرست‌های هنری، به عنوان جریان‌های پویا و منطبق با شرایط اجتماعی و نیازهای انسانی، و همچنین تلاش پیگیر هنرمند برای درک، مهار، و بیان ایده‌ها در قالب‌های گوناگون آفرینش هنری اشاره کرد. در این عصر (نئوکلاسیسیسم) به عنوان مکتب هماهنگ با جنبش روشنگری و جریان مکمل آن، و رمانتیسیسم به عنوان برابرنهاد این جنبش پدیدار می‌شود.

فهرست مطالب

فصل اول: فرم تصویب موضوع پایان نامه	۱
فصل دوم: پیدایش روشنگری	۶
پیشگفتار	۷
مقدمه	۱۰
۱- ویژگی‌های تفکر در قرون شانزده و هفده - پیش از آغاز روشنگری	۱۱
۲- جنبش‌های آغازگر روشنگری	۱۳
الف) رنسانس	۱۳
ب) رفورماسیون (اصلاح دینی)	۱۷
۳- درونمایه‌های اصلی جهان‌بینی روشنگری	۲۲
الف) خرد یا عقل انسانی	۲۲
ب) طبیعت	۲۳
ج) پیشرفت	۲۵
۴- گرایش‌های عمده معرفت‌شناختی و زیباشناختی جنبش روشنگری	۲۷
الف) عقل‌گرایی	۲۸
ب) تجربه‌گرایی	۲۹
ج) تأثیر عقل‌گرایی و تجربه‌گرایی بر نظریه و کاربست هنری	۳۰
۵- جریان‌های مهم سیاسی و فلسفی عصر مؤثر بر نظریه و کاربست هنری	
همزمان با جنبش روشنگری	۳۳
الف) لیبرالیسم	۳۳

۳۹.....	(ب) سوسیالیسم.....
۴۳.....	(ج) ناسیونالیسم.....
۴۶.....	فصل سوم: نظریه‌های زیبایی‌شناسی و آفرینش هنری در عصر روشنگری.....
۴۸.....	۱- زیبایی‌شناسی کلاسیک.....
۵۱.....	(الف) بوالو.....
۵۲.....	(ب) گوئتشد.....
۵۳.....	(ج) مکتب سوئیس.....
۵۷.....	۲- زیبایی‌شناسی شهودی.....
۵۷.....	(الف) شافتسبری.....
۶۲.....	(ب) هاچسن.....
۶۵.....	۳- زیبایی‌شناسی تجربی.....
۶۷.....	(الف) لاک.....
۶۸.....	(ب) بارکلی.....
۶۸.....	(ج) هیوم.....
۷۲.....	(د) دیدرو و معیار زیبایی‌شناسی.....
۷۳.....	۴- زیبایی‌شناسی سیستماتیک.....
۷۴.....	(الف) بومگارتن.....
۷۸.....	(ب) کانت.....
۸۶.....	(ج) هگل.....
۹۰.....	فصل چهارم: سبک‌ها و قواعد آفرینش هنری در عصر روشنگری.....

۹۲.....	۱- (نئو) کلاسی سیزم.....
۱۰۵.....	۲- رمانتی سیزم.....
۱۲۱.....	۳- رئالیسم.....
۱۳۲.....	۴- ناتورالیسم.....
۱۴۰.....	فصل پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری.....
۱۴۸.....	فهرست منابع.....
۱۵۲.....	کتاب شناسی.....

فهرست تصاویر

- ۱- تصویر ۱، لئوناردو داوینچی، مریم عذرا بر کنار صخره ها، ۱۴۸۵ م.
- ۲- تصویر ۲، رافائل سانزیو، مدرسه آتن، ۱۵۱۱ م.
- ۳- تصویر ۳، میکل آنژ، آفرینش آدم، ۱۵۱۲ م.
- ۴- تصویر ۴، میکل آنژ، موسی، ۱۵۱۵-۱۵۱۳ م.
- ۵- تصویر ۵، لئونه باتیستا آلبرتی، کلیسای سان آندره آ، ۱۴۷۰ م.
- ۶- تصویر ۶، ژاک لویی داوید، مرگ سقراط، ۱۷۸۷ م.
- ۷- تصویر ۷، اوژن دلاکروا، فردریک شوپن.
- ۸- تصویر ۸، کاسپار داوید فریدریش، گورستان در برف.
- ۹- تصویر ۹، فرانسیسکو گویا، سوم ماه مه ۱۸۰۸، ۱۸۱۵ م.
- ۱۰- تصویر ۱۰، اوژن دلاکروا، حمله (بخشی از اثر)، ۱۸۲۸ م.
- ۱۱- تصویر ۱۱، جان کنستابل، گاری علوفه، ۱۸۲۱ م.
- ۱۲- تصویر ۱۲، فرانسوا روده، مارسی یز، نقش برجسته سنگی.
- ۱۳- تصویر ۱۳، سرچارلزبری و پیوجین، ساختمان پارلمان انگلیس، آغاز ۱۸۳۶ م.
- ۱۴- تصویر ۱۴، آگوست رودن، بالزاک (جزئی از اثر)، گچ، ۱۸۹۷ م.

_تصویر ۱۵، اونوره دومیه، واگن درجه سه، سیاه قلم با چاپ سنگی، ۱۸۶۲ م.

_تصویر ۱۶، گوستاو کوربه، سنگ شکنان، ۱۸۴۹ م.

_تصویر ۱۷، ایلیا رپین، تک چهره موسورگسکی، ۱۸۸۱ م.

_تصویر ۱۸، یاکوب وان رویسدال، آبخار، حدود ۱۶۷۰ م.

_تصویر ۱۹، ناتورالیسم: اثری از ایوان شیشکین.

فصل اول

فرم تصویب موضوع پایان نامه دوره

تحصیلات تکمیلی

۱- عنوان

۲- مسأله پژوهش (پرسش اصلی)

۳- پرسش‌های فرعی

۴- اهداف پژوهش و ضرورت آن

۵- فرضیه پژوهش

۶- عملیاتی کردن مفاهیم انتزاعی موجود در فرضیه

۱- عنوان پایان نامه:

فارسی: آفرینش هنری در عصر روشنگری: نظریه ها و کاربردها

انگلیسی: Artistic Creation during the Enlightenment: Theories and Practices

۲- مسأله پژوهش (پرسش اصلی):

روند تکوین و پیدایش اثر هنری و بنیان‌های نظری حاکم بر پیدایش و تکامل

فعالیت هنری در عصر روشنگری بر چه اساسی استوار بوده است؟

۳- پرسش‌های فرعی:

۱- آغازگر فعالیت هنری چیست؟

۲- روند آفرینش هنری از ایده تا شکل‌گیری اثر چیست؟

۳- نظریات زیبایی‌شناسی عصر روشنگری چیست؟

۴- نقش ابزارهای بیان در شکل‌گیری اثر هنری در عصر روشنگری چیست؟

۴- اهداف پژوهش و ضرورت آن:

۱- تشریح و تبیین فرآیند آفرینش هنری در عصر روشنگری

۲- تبیین نقش هنرمند در آفرینش هنری

۳- تبیین نقش ابزارهای بیان بر آفرینش هنری

ضرورت‌ها:

۱- لزوم توجه به بنیان‌های نظری مؤثر بر فرآیند آفرینش هنری در درک و نقد

آثار هنری

۲- آگاهی بر روند آفرینش به منظور کنترل و تسلط بیشتر بر آن توسط

هنرمند در فرآیند آفرینش

۵- فرضیه پژوهش:

آفرینش هنری در عصر روشنگری از ایده در ذهن آغاز می‌شود و در روند

تکامل خود تحت تأثیر ابزارهای بیان، تعقل آگاهانه و دریافت حسی - تجربی

هنرمند، نظریه‌ها و کاربست‌های خاص خود را پیدا می‌کند.

۶- عملیاتی کردن مفاهیم انتزاعی موجود در فرضیه:

آفرینش هنری: فعالیتی انسانی که طی آن هنرمند با به کارگیری ذهنیات، احساسات، تجارب و دریافت‌های آگاهانه و ناخودآگاه، اراده، فهم و شعور فردی، قضاوت و ارزیابی مداوم شخصی، روش‌ها و ابزارهای بیان هنری به خلق آثار هنری می‌پردازد.

عصر روشنگری : دورانی از حیات فکری و فرهنگی اروپا که وجه مشخصه‌اش عقلانیت و ایمان به خرد انسانی، روحیه شکاک و تجربی در اندیشه سیاسی - اجتماعی و حرکت در راستای پیشرفت و سعادت انسان، با رویکرد معرفت‌شناسانه علمی - تجربی به طبیعت است.

ایده : آن نوع از دریافت یا انطباق حسی که محرکه آفرینش هنری قرار می‌گیرد و هنرمند با علاقه‌مندی به آن، درصدد است در فرآیند آفرینش هنری آن را به تجسم عینی بدل کند.

ابزارهای بیان هنری: کلیه امکاناتی که در فرآیند عینیت بخشیدن به ایده توسط هنرمند در صورت کارآیی مطلوب به کار گرفته می‌شود؛ از قبیل مواد و مصالح، تکنیک‌ها، سبک‌ها و روش‌های خلق اثر و ژانرهای هنری.

اثر هنری: آن نوع ساخته انسانی که به بازنمایی امر واقع درونی یا بیرونی می‌پردازد و در آن میزانی از تعقل و شعور آگاهانه عمدتاً با هدفی مشخص

همچون توجه به زیبایی، جاودانگی و آفرینش به کار رفته است و توسط اصحاب

دنیای هنر واجد جایگاه اثر هنری شناخته می‌شود.

نظریه هنر: اصول، مبانی، مسائل و بنیان‌های نظری هنر که شامل

حوزه‌های فلسفه هنر، نقد هنری و زیبایی‌شناسی است.

کاربست هنری: به آن نوع فعالیت انسانی که منجر به خلق اثری هنری

شود و نیز کلیه آثار هنری اطلاق می‌شود.

فصل دوم

پیدایش روشنگری

پیشگفتار:

«روشنگری بیرون شدن از کمینه‌گی است که انسان خود بر خویش تحمیل کرده است.

این کمینه‌گی، ناتوانی شخص در به کار بردن فهم فردی خود بدون راهنمایی دیگری است.»

ایمانوئل کانت

قرن هجدهم شاید آخرین دوره تاریخ اروپای غربی باشد که در آن هنوز تصور می‌رفت آگاهی بشر بر همه چیز هدفی قابل وصول است. پیشرفت چشمگیر فیزیک و ریاضیات در قرن هفدهم، عقیده عام را درباره جهان مادی تغییر داد، و زبان ریاضی زبان سنجش مکشوفات شد. نیوتن به وسیله چند قانون اصولی که می‌توانستند رفتار هر جزء از هر جسم مادی را در عالم تعیین کنند به توضیح جهان مادی پرداخت. (برلین، ۱۳۴۵: ۶-۵).

از دستاوردهای علم کنار زدن گسترده‌های عظیم خطاهای قرون وسطی؛ و در کنار آن رواج این عقیده بود که روش‌های علمی و استدلال عقلانی را می‌توان برای تمامی حوزه‌ها به کار برد (نوذری، ۱۳۸۵: ۵۷). «روشنگری» نامی است که در تاریخ فرهنگ و فلسفه به جنبش فکری وسیعی داده شد که در سراسر قرن هجدهم در اروپای غربی جریان داشت (کاسیرر، ۱۳۷۲: ۵).

ایمان به عقل به عنوان کلید اصلی دانش و شناخت بشری، تساهل دینی و مبارزه با خرافه‌پرستی محورهای اصلی این نهضت محسوب می‌شوند. روشنگری با اعتقاد به اینکه عقل سلیم قادر به کشف و ارائه دانش و شناخت سودمند برای

انسان‌هاست، بر آن است تا با فراهم ساختن بسترهای مناسب، آزادی و سعادت انسان‌ها را محقق سازد (نوذری، همان : ۵۰ - ۴۹).

روشنگری که بر مجموعه گسترده و عظیمی از آراء و عقاید بنیادین - نظیر اهتمام به عقل، ایمان به پیشرفت بشری، اعتقاد به طبیعت به مثابه منبع الهام و ارزش و تلاش برای آزادی در نهادهای سیاسی و اجتماعی - استوار بود، سبب ظهور و پا گرفتن جریان‌های متعدد فکری و فلسفی گردید. در این ایام مبانی و اصول زیر بنایی روان‌شناسی، علوم اجتماعی، اخلاقیات، و زیبایی‌شناسی پایه‌ریزی و تدوین گردید.

روشنگری قرن هجدهم را می‌توان یکی از مهمترین و برجسته‌ترین وقایع در عرصه فرهنگ تاریخ اجتماعی اروپا دانست. این نهضت با مبارزات پیگیر خود علیه استبداد، جهل و خرافه به ترسیم و تدوین آرمان‌هایی چون نقد و انتقاد مداوم از ارزش‌ها و هنجارها و باورهای حاکم؛ ضرورت دفاع از آزادی اندیشه، مذهب و بیان؛ جستجوی پیگیر برای پیشرفت و توسعه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی؛ و در نهایت تحقق سعادت بشری همت گمارد (همان: ۶۴ - ۶۳).

فلسفه روشنگری که هنوز هم به عنوان نوعی التقاط از انواع عناصر اندیشگی درباره آن بحث می‌کنند، در واقع زیر سایه چند اندیشه بزرگ و اساسی قرار می‌گیرد که با انسجام تمام و ترتیب دقیق بیان شده‌اند. عصری که به عقل و علم به عنوان عالی‌ترین قوای انسانی سر تعظیم فرود می‌آورد، نمی‌تواند و نباید گذشته و

رفته باشد؛ ما باید نه تنها این عصر را در شکل حقیقی‌اش ببینیم، بلکه باید

نیروهای پدید آورنده و سازنده آن را هم از نو آزاد کنیم. (کاسیرر، همان: ۴۰-۳۹)